

Del calendari de vacunacions de Barcelona del 1973 al calendari de vacunacions de Catalunya del 2022

Ferran Moraga-Llop

President de la Societat Catalana de Pediatria (2012-2016)

Vint anys abans, el 1953, Pere Calafell aconsellava «que es vacuni en néixer, contra la tuberculosi; als 6 mesos, contra la verola...»¹. Una veritable primera proposta de calendari de vacunacions.

Durant l'any 2023 commemorarem el 50è aniversari de la posada en marxa del Pla de vacunació continuada de la població infantil de Barcelona, és a dir, el primer calendari de vacunacions sistemàtiques que es va implementar a Espanya, des del naixement fins als 14 anys. Aquesta iniciativa va ser desenvolupada per una Comissió Municipal Intersectorial presidida pel professor Agustí Pumarola Busquets, director de l'Institut Municipal d'Higiene de l'Ajuntament de Barcelona. Cal dir que la Societat Catalana de Pediatria va col·laborar-hi molt estretament, tal com ho demostra la participació del seu president, el nostre benvolgut Dr. Francesc Prandi Farràs i del coordinador del Comitè d'experts en malalties infeccioses, el Dr. Josep Llorens Terol. Vull recordar els membres d'aquest Comitè: els doctors Santiago Ferrer Pi, Àngel Fitó Costas, Damià Pedrola Guixé, Josep M. Sala Ginabreda, Antoni Torras Elías i Lluís Arcalís Arce.

Aquest pla de vacunació continuada es va preparar i aprovar durant el 1972. En primer lloc, es va presentar el 12 de desembre de 1972 a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona (avui de Catalunya) i uns dies després, el 23 de desembre, l'alcalde José María de Porcioles va signar el decret d'aprovació del projecte del Pla de vacunació continuada de la població infantil de Barcelona des del naixement fins als 14 anys. Aquest pla indicava el començament de les vacunacions l'1 de gener de 1973; l'1 d'abril de 1973 es va vacunar el primer infant, perquè la primovacunació era als tres, cinc i set mesos. Posteriorment, el pla va ser presentat a la Societat Catalana de Pediatria, en una sessió celebrada el 23 de febrer de 1973. Aquesta sessió va ser recollida en un excel·lent número monogràfic del *Boletín de la Sociedad Catalana de Pediatría* (avui PEDIATRIA CATALANA), de març-abril de 1974²⁻³.

El calendari de Barcelona, que alguns de vegades pretenen oblidar, va ser el primer que es va implementar a Espanya, en una població d'una àrea geogràfica determinada (els nascuts al terme municipal de Barcelona a partir de l'1 de gener de 1973, de pares que hi figuressin empadronats com a residents), amb un carnet individual de vacunació, uns fulls de control de les diferents etapes del calendari i un registre acurat de les vacunacions, i va ser també un dels primers d'Europa²⁻³.

El calendari del 1973 incloïa vuit vacunacions sistemàtiques: diftèria, tètanus i tos ferina en forma de la vacuna DTP, antipoliomielítica oral, antivariolosa, BCG, antixarampió i antirubèola (només per a nenes). El primer calendari que es va implantar a tot Espanya va ser el del 1975, a càrrec de la Dirección General de Sanidad, que incloïa cinc vacunes (diftèria, tètanus, tos ferina, antipoliomielítica oral i antivariolosa), tres menys que el de Barcelona. El 1977, el calendari estatal es va ampliar amb les vacunes enfront del xarampió i la rubèola (només per a nenes). Si comparem el primer calendari de Barcelona amb l'últim publicat a Catalunya (setembre del 2022), veiem que aquest preveu setze vacunacions (una exclusivament per a l'adult, la de l'herpes zòster), la qual cosa representa un augment de més de 2,5 vegades en relació amb les sis del primer (vuit menys l'antivariolosa i la BCG, que ja no s'inclouen en el calendari actual)⁴⁻⁵.

Després d'aquest primer calendari de vacunacions sistemàtiques que només s'aplicava als infants nascuts a la ciutat de Barcelona, i mentre que els de la resta de Catalunya seguien el calendari de la Dirección General de Sanidad, van arribar les transferències en matèria de salut pública que van permetre que Catalunya tingués el 1980 el seu primer calendari de vacunacions, set anys després que Barcelona. Des de llavors, l'evolució que ha tingut el calendari, per la comercialització de noves vacunes i també per la situació epidemiològica de les malalties immunoprevenibles, ha donat lloc a la publicació de disset calendaris.

Cal destacar que durant aquests quaranta-tres anys de calendaris s'han de distingir dos períodes, de durada pràcticament igual, i que mentre en el primer (1980-2000) hi va haver sis calendaris, en el segon (2001-2022) gairebé es van duplicar, ja que es van publicar onze calendaris i el 2022 n'hi ha hagut dos (març i setembre). Des del 1980 fins al 2022, s'ha passat de prevenir set malalties a prevenir-ne setze.

Catalunya disposa en l'actualitat d'un dels calendaris més complets d'Espanya, i ha destacat durant aquests cinquanta anys per la incorporació de noves vacunes de manera pionera, primer en el calendari de Barcelona i després en els de Catalunya. Queda ara un repte important en la franja pediàtrica del calendari al llarg de tota la vida, que s'hauria de complir sense demora: la inclusió de les vacunes de la grip i del rotavirus, que només es preveuen per als grups de risc.

La incorporació de noves vacunes en el calendari de Catalunya ha estat una guia per als calendaris d'altres comunitats autònomes, excepte per a una vacuna, la de l'hepatitis A, que es «resisteix», ja que incomprendiblement només l'han inclòs també Ceuta i Melilla. Les implementacions més destacades han estat les vacunes del xarampió (1973); la rubèola, només per a nenes (1973); la triple vírica (1980); l'hepatitis B per a adolescents (1992); l'hepatitis A, inicialment com a programa pilot de vacunació que s'ha anat renovant anualment (1999), primer en forma de vacuna combinada amb hepatitis B en l'adolescent i després com a hepatitis A monovalent en l'infant; l'acel·lular de la tos ferina (DTPa, 1999); enfront a *Haemophilus influenzae* tipus b (1999); la varicel·la en l'adolescent (2005); la tos ferina en l'embarassada (2014); el virus del papil·loma humà (VPH) en la seva forma nonavalent (2020); l'antimeningocòccica B (2022, amb unes altres tres comunitats autònomes); el VPH en els nois (2022); l'herpes zòster als 65 i 80 anys (2022) i la antipneumocòccica conjugada 20-valent als 65 anys⁵⁻⁷. A tall d'exemple, Catalunya va ser la primera comunitat autònoma que al gener del 2014 va incorporar la vacuna de la tos ferina en l'embarassada, i van haver de passar dos anys, fins al gener del 2016, perquè aquesta immunització formés part de tots els calendaris d'Espanya.

Un altre avenç que cal tenir en compte és la recent aprovació de la Unió Europea d'un anticòs monoclonal d'acció prolongada (nirsevimab) que permet administrar una dosi única en la temporada del virus respiratori sincicial (VRS), per prevenir la malaltia per aquest virus en el lactant, ja que és un important problema de salut pública.

Aquest anticòs monoclonal és una immunització passiva per a tots els nounats i lactants, amb independència de l'edat gestacional i que pertanyin o no a grups de risc. En els assajos clínics de registre s'han observat una elevada eficàcia clínica (al voltant del 70-75%) i un bon perfil de seguretat, similar al del grup placebo i al de l'anticòs monoclonal disponible en l'actualitat (palivizumab) d'administració mensual. L'impacte en la reducció del nombre d'infeccions que requereixen atenció mèdica i moltes vegades hospitalitzacions ha de fer considerar la seva inclusió en el calendari de vacunacions perquè se'n puguin beneficiar tots els lactants (equitat de protecció). A partir d'aquest moment, el calendari s'haurà d'anomenar «d'immunitzacions sistemàtiques», ja que un anticòs monoclonal no és una vacuna o una immunització activa, sinó una immunització passiva. La vacunació enfront del VRS de l'embarassada serà probablement el pas següent, com a estratègia complementària de la immunització passiva del nounat i la protecció del lactant, i ampliarà aquest capítol apassionant de la immunització materna amb una tercera vacuna, després de les de la grip i la tos ferina.

Bibliografia

1. Calafell-Gibert P. Vacunaciones útiles en el niño (sesión del 24 de abril de 1953). Anales de Medicina de la Academia de Ciencias Médicas. Suplemento de Pediatría. Bol Soc Catalana Pediatr. 1954;15(60):226-36.
2. Moraga-Llop F. El cinquantenari del Pla de vacunació continuada de la població infantil de Barcelona i la Societat Catalana de Pediatría. Barcelona; 2022.
3. Vidal L. El Plan de vacunación continuada de la población infantil de Barcelona, 40 años después (1973–2013) Vacunas. 2013;14(2):87-9.
4. Prandi Farràs F. Establecimiento del Calendario de vacunaciones. Bol Soc Catalana Pediatr. 1974;35(168):100-5.
5. Batalla J, Urbiztondo L, Borràs E, Martínez M, Cabezas C. Evolució del calendari de vacunacions sistemàtiques de Catalunya (període 1980-2014). BEC. But Epidemiol Cat. 2014;35(2):15-8.
6. Departament de Salut. Calendari de vacunacions sistemàtiques. Disponible a: https://salutpublica.gencat.cat/ca/ambits/promocio_salut/vacunacions/Calendari-de-vacunacions-sistematiques/
7. Departament de Salut. Manual de vacunacions. Disponible a: https://salutpublica.gencat.cat/ca/ambits/promocio_salut/vacunacions/Manual-de-vacunacions/